

نقش نیروی دریایی راهبردی در تامین امنیت مرزهای دریای عمان

حجت اله جهانی راد

کارشناس ارشد ژئوپلیتیک

چکیده

یکی از وظایف اصلی ارتش در هر کشور، حفاظت و حراست از حدود و ثغور کشور شامل مرزهای خاکی، آبی و هوایی است که در کشور ایران به سبب موقعیت خاص ژئوپلیتیکی و برخورداری از سواحل طولانی در جنوب و شمال کشور، حراست از مرزهای آبی از اهمیت خاصی برخوردار است که این وظیفه خطیر در سواحل دریای عمان به نیروی دریایی ارتش ج.ا.ا. واگذار گردیده است. در سال‌های اخیر به علت سمت و سوی خاص تهدیدات علیه ج.ا.ا.، اهمیت مرزهای دریایی به ویژه در پهنه دریای عمان مضاعف گردیده و بر همین اساس تصمیماتی توسط مسوولین تصمیم گیرنده اتخاذ و اقداماتی نیز انجام پذیرفته است که یکی از مهمترین این اقدامات سوق دادن نیروی دریایی ارتش (به عنوان حافظ این پهنه آبی) به عنوان محوری قابل اتکا در تامین کامل امنیت مرزهای دریایی و تبدیل نمودن آن به نیرویی راهبردی است. لذا در این مقاله با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی ضمن تشریح اهمیت مرزهای ج.ا.ا. ایران در سواحل دریای عمان، نقش نیروی دریایی راهبردی ارتش در تامین امنیت این پهنه حساس آبی بررسی و تحلیل شده و در پایان این فرضیه که حضور نیروی دریایی راهبردی ارتش در سواحل دریای عمان موجب برقراری و ارتقاء امنیت در این منطقه گردیده است، به صورت مستند پاسخ داده شده است.

کلید واژه‌ها: نیروی دریایی، نیروی راهبردی، راهبرد، سواحل دریای عمان، امنیت دریایی.

۱- مقدمه

دریا و برخوردار بودن از ساحل، برای هر کشور، یک فرصت بزرگ برای پیشرفت و حفظ منافع ملی محسوب می‌گردد. منافع حاصل از دسترسی به دریا برای یک کشور و یک ملت، موضوعی راهبردی و همراه با فواید بزرگ و کلان است و ارزش این مهم تا آنجاست که مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در سفر به بندرعباس، از اهمیت افزون بر قبل ظرفیت استراتژیک دریا به‌ویژه آب‌های آزاد در پیشرفت، توسعه و البته توان دفاعی کشور سخن به میان آوردند.

در دنیای امروز دریاها یا آب‌ها، به ویژه آب‌های بین‌المللی، نقش بسیار ارزشمندی در تامین امنیت جهانی و کسب قدرت دارند و حضور در عرصه دریا و تسلط بر آب‌های بین‌المللی یکی از مهمترین دغدغه‌های کشورهای قدرتمند و به عبارت بهتر کشورهای استعمارگر بوده و هست و با شروع قرن ۲۱ همچنان کنترل آب‌های بین‌المللی و منطقه‌ای توسط قدرت‌های بزرگ، به عنوان مساله‌ای حیاتی برای آنها به شمار می‌رود. به طوری که هر یک از کشورهای جهان حوزه‌ای را برای نفوذ خود انتخاب کرده و آن را حریم امنیت ملی خود ارزیابی می‌کنند. در حقیقت آن کسی که بیشتر به دریا تسلط دارد، به همان اندازه دارای قدرت است. خوشبختانه امروزه جمهوری اسلامی ایران با فرمان فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی)، نگاه خود را از دریاهاى خانگی که همان خلیج فارس و دریای عمان باشد، به دور دست برده که این نشان دهنده حضور جمهوری اسلامی ایران در ایفای نقش بین‌المللی است.

حال با توجه به توضیحات مختصر داده شده در خصوص اهمیت دریای عمان و ارزش این منطقه جغرافیایی تا حدودی بیان شده و در گام بعدی باید با تبیین توانمندی‌های نیروی دریایی ارتش به عنوان نگهبان تمامیت ارضی ج.ا.ا. ایران در منطقه موصوف، تاثیر حضور این نیروی ارزشمند در تامین امنیت دریای عمان و سواحل ایران در آن دریا را مورد بررسی هوشمندانه قرار دهیم.

لذا با توجه به آنچه که مطرح شد فرضیه‌ای که مقاله حاضر درصدد بررسی و پاسخگویی به آن است، بررسی نقش نیروی دریایی راهبردی در تامین امنیت پهنه ارزشمند آبی جنوب (دریای عمان) و پاسخ به این سوال است که آیا حضور نیروی دریایی راهبردی ارتش در دریای عمان تاثیری در برقراری امنیت این منطقه و سواحل ج.ا.ا. در این دریا دارد؟

۱-۱ هدف: هدف از انجام تحقیق یادشده شناخت نقش و تاثیر حضور نیروی دریایی راهبردی ارتش در برقراری امنیت پایدار در دریای عمان و تامین امنیت سواحل ج.ا.ا. ایران در منطقه یادشده است.

۲-۱ **سؤال تحقیق:** آیا حضور نیروی دریایی راهبردی ارتش در دریای عمان تأثیری در برقراری امنیت این منطقه و سواحل جمهوری اسلامی ایران در این دریا دارد؟

۳-۱ **فرضیه:** فرضیه‌ای که مقاله حاضر درصدد بررسی و پاسخگویی به آن است، بررسی نقش نیروی دریایی راهبردی در تامین امنیت پهنه آبی جنوب بوده و نوشته حاضر تلاش دارد این موضوع که حضور نیروی دریایی راهبردی ارتش در سواحل دریای عمان موجب برقراری و ارتقاء امنیت در این منطقه گردیده است، را به صورت مستند پاسخ دهد.

۴-۱ **روش تحقیق:** این تحقیق تحلیلی - توصیفی بوده و با استفاده از اسناد و مدارک کتابخانه‌ای و بررسی‌های میدانی نویسنده از صاحب نظران و برخی مسوولین و کارکنان نیروی دریایی راهبردی ارتش انجام شده است.

۵-۱ **متغیرها: الف - مستقل:** راهبردی شدن نیروی دریایی.

ب- **متغیر وابسته:** امنیت دریای عمان و سواحل ج.ا.ایران در این دریا.

۶-۱ **مشکلات و محدودیت‌های تحقیق:** این تحقیق با توجه به این که نیازمند آشنایی با توانمندی و پیشرفت‌های نیروی دریایی بوده، به لحاظ محتوایی جنبه امنیتی داشته و به همین علت با مشکلات خاصی همراه بود که برخی از آن‌ها عبارتند از:

- نبود فرصت لازم برای محقق به منظور تهیه و توزیع پرسشنامه، به منظور نظرسنجی از اқشار مختلف جامعه در ارتباط با نقش نداجا در امنیت دریایی ج.ا.ایران.

- محدودیت و موانع موجود در مراجعه به سایت‌های اینترنتی پیرامون موضوعات نظامی و بررسی وضعیت نیروی دریایی راهبردی.

- همچنین یکی دیگر از مشکلات فرا روی محقق، در دسترس نبودن منابع تحقیقاتی مورد نیاز به علت سکونت وی در منطقه‌ای محروم و نیز بعد مسافت طولانی وی با مناطق دریایی جنوب (به عنوان مرجع اطلاعات مرتبط با بررسی میدانی تحقیق) و دشواری در برقراری ارتباط با اساتید مرتبط با موضوع و صاحب نظران نیروی دریایی راهبردی ارتش و استفاده از نظرات و رهنمودهای سازنده این عزیزان به منظور هر چه پر بارتر نمودن محتویات تحقیق بوده است.

۲- مفهوم راهبرد

واژه استراتژی یا به عبارت بهتر راهبرد مفهومی است که از عرصه نظامی نشأت گرفته و پس از آن در سایر عرصه‌ها از جمله اقتصاد، تجارت و به ویژه عرصه سیاست و مملکت‌داری از کاربرد زیادی برخوردار شده است. استراتژی مشتق از کلمه یونانی استراتوگوس^۱ به معنای فرمانده لشکری و کشوری است و تعاریف مختلفی از این مفهوم ارائه شده ولی قدیمی‌ترین تعریفی که از واژه استراتژی می‌توان یافت، عبارت است از: هنر فرماندهان در زمینه تدابیر و حیل‌های نظامی و فرماندهی جنگ. (عزتی، ۱۳۸۹: ۱)

پس از انقلاب کبیر فرانسه برای اولین بار از تاکتیک وسیع و استراتژی عملیات سخن به میان آمد و استراتژی چنین تعریف شد: علم حرکات و طرح‌های نظامی یا دانش جنگ و تهیه طرح‌ها و خط‌مشی واحدهای نظامی.

در همین دوره کلوزویتس^۲ استراتژی را چنین تعریف می‌کند: فن به کارگیری و هدایت نبرد به عنوان وسیله‌ای در جهت نیل به اهداف جنگ. (همان: ۲) اکنون معنای ساده استراتژی عبارت است از: یک طرح عملیاتی به منظور هماهنگی و سازماندهی اقدامات برای دستیابی به هدف و در تعریفی دیگر استراتژی به آوردن نیرو به صحنه اطلاق می‌شود و به بیان دیگر طرح دراز مدتی است که برای نیل به یک هدف مشخص طراحی می‌گردد.

راهبرد عالی‌ترین سطح از میان سطوح ۴ گانه مدیریت بوده و بالاتر از سطح‌های عملیاتی، تاکتیکی و تکنیکی قرار گرفته که این موضوع نیز خود گواهی دیگر بر اهمیت مفهوم راهبرد و استراتژی است. (همان: ۲۱)

امروزه راهبرد تنها مختص کارهای سیاسی و نظامی نبوده به طوری که علاوه بر فرماندهان نظامی و سیاستمداران، دست اندرکاران امور بازرگانی، اقتصاددانان، کارفرمایان عرصه صنعت نیز در حیطه فعالیت خود دارای راهبرد هستند. حتی افراد عادی نیز در زندگی روزانه خود از راهبردهای گوناگونی

¹ - Strategos

² - Clausewitz

همچون کاهش هزینه، کاهش وزن و... سخن می‌گویند. البته در اینجا راهبرد به مفهوم هدف نیست بلکه اقدامات و برنامه‌هایی برای رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده، می‌باشد. راهبرد چگونگی دستیابی به اهداف را مشخص می‌کند و به این که اهداف چه چیز هستند یا چه باید باشند یا چگونه باید تعیین شوند کاری ندارد.

۳- آشنایی کلی با دریای عمان و تاریخچه آن

دریای عمان و به عبارتی دیگر خلیج عمان، پیشروی آب اقیانوس هند به داخل خشکی در جنوب غربی آسیا است که اهمیتش بیشتر به واسطه ارتباط داشتن با اقیانوس هند از یک طرف و وصل نمودن خلیج فارس به آب‌های آزاد بین‌المللی و دنیای خارج از طرفی دیگر است.

این خلیج در حقیقت از سه سو به خشکی و از یک سو به دریای آزاد مرتبط است. شمال آن ایران و پاکستان، شرق آن شبه جزیره دکن و غرب آن شبه جزیره عربستان قرار دارد. تنها از سوی جنوب، به اقیانوس هند متصل است. سواحل جنوبی ایران از تنگه هرمز تا بندر گواتر مجاور آن است و این مسافت نیمی از کناره‌های جنوبی ایران را تشکیل می‌دهد.

مدار رأس‌السرطان از شمال پهنه آبی یادشده عبور می‌کند و از این رو این خلیج در منطقه گرم کره زمین واقع است که حداکثر درجه حرارت سطح آب در مرداد ماه ۳۳ درجه و در دی ماه دست کم ۱۹/۸ است. طول ساحل ایران در امتداد دریای عمان، از خلیج گواتر تا بندر عباس، ۷۸۴ کیلومتر است و عرض آن کمتر از عرض آب‌های خلیج فارس است. مساحت این دریا ۹۰۳ هزار کیلومتر مربع بوده اما در مقابل عمق آن از خلیج فارس بیشتر است. عمق این خلیج در اطراف چاه‌بهار حدود ۳۳۹۸ متر است. هر چه به سوی غرب پیش برویم، عمق آن به سرعت کم می‌شود تا جایی که در نزدیکی تنگه هرمز به ۷۳ متر می‌رسد. شهرهای مهم حاشیه این دریا در ایران چاه‌بهار و جاسک و در کشور عمان مسقط (پایتخت عمان) و صحار هستند. در شمال خط ساحلی کوه‌های کم ارتفاعی در جهت غربی شرقی وجود دارد از شیب این ارتفاعات هر چه به طرف دریا نزدیک می‌شوند کاسته می‌شود که بواسطه عمق کم آنها ورود کشتی‌های بزرگ به ساحل میسر نیست. (اسدی، ۱۳۸۲: ۱۴۶)

آب دریای عمان تا حدی شور است و شوری آن بطور متوسط ۳۷ در هزار می‌باشد. جهت جریان‌های سطحی آب در هنگام زمستان به موازات ساحل دریای عمان از شمال غربی به جنوب شرقی می‌باشد ولی امتداد عمومی جریانها در موقع زمستان از سوی دریای عمان به طرف خلیج فارس و در تابستان به عکس است در تنگه هرمز امتداد دارد. در تمام مدت سال از دریای عمان به طرف خلیج فارس می‌باشد. طوفان‌ها در دریای عمان نسبت به دیگر دریاها هم‌جوار، کمتر و وابسته به طوفان‌های گرمسیری دریای عربستان می‌باشد و امواجی که از این طوفان‌ها ظاهر می‌شوند به سرعت پخش می‌گردند و تنها اثر آنها در قسمت‌های سطحی آب‌ها است که مدت آنها هم بسیار کم می‌باشد. مد در هر دو خلیج (خلیج فارس و خلیج عمان) نا منظم است. آب این مدها از دریای عربستان می‌آید و در سواحل هر دو خلیج هم زمان دیده می‌شود اختلاف جزر و مد در قسمت شرقی دریای عمان در حدود ۲ متر و هر چه به طرف تنگه هرمز پیش رویم این اختلاف بیشتر می‌شود تا تنگه هرمز به ۳/۵ متر می‌رسد. (سایت سازمان میراث فرهنگی سیستان و بلوچستان <http://chht-sb.ir>)

در ارتباط با تاریخ این دریا باید عنوان نماییم که نام دریای مکران (عمان) پیش از اسلام به درستی روشن نیست چون این دریا ادامه اقیانوس هند است نام‌های متغیری را تجربه کرده است اما در حدود ده نقشه باستانی از یونانیان موجود است که دریای مکران و خلیج فارس را با هم دریای پارس نامیده‌اند. ولی پس از یورش اعراب به سرزمین ایران، چون ایرانیان قدرت سیاسی گذشته خود را از دست داده بودند، تغییرات زیادی در نام‌های جغرافیایی آب‌های ایران صورت گرفت (مانند تغییر دریای پارس به فارس و آرون‌رود به شط العرب، دریای آبسکون به دریای خزر) به همین علت نام دریای مکران که برگرفته از سرزمین بلوچستان ایران و تمدنی کهن بوده است به دریای عمان تبدیل شد. نام عمان به دلیل ویران شدن بنادر باستانی ایران پس از یورش اعراب و جایگزین شدن بنادر عمان نامگذاری شده است و رونق بازارهای عمان به جای بنادر و بازارهای چند هزارساله ایران از مهمترین دلایل کم‌رنگ شدن نام مکران و محو شدن آن از کتب تاریخی است. (سایکس و پیرنیا، ۱۳۶۷: ۶۲۹)

در برخی منابع تاریخی دیگر این خلیج و دریای عرب فعلی به نام‌های بحر فارس، بحر اخضر و دریای مکران و در بعضی منابع اروپایی قدیم با نام دریای اریتر، دریای رومیروم و دریای هندوس نیز یاد شده که گاهی به کل اقیانوس هند و پهنه‌های آبی مرتبط با آن نیز گفته شده است. نام این دریا توسط پارسیان مکران - مکران که گویا تغییر یافته (مهی خوران) است و اروپائیان با تلفظ Mecran یا Makran بکار برده‌اند. "عمانا"ی تاریخی در واقع نام یکی از شهرهای جنوب ایران و در فاصله غرب چاه‌بهار فعلی و بندر جاسک قرار داشته است. حاکمیت بی چون و چرای ایران در دو سوی آب‌های خلیج فارس و

دریای مکران و جزایر این دو دریا در طول تاریخ چند هزار ساله مسأله‌ای انکارناپذیر است زیرا در قدیم این دریا با تمام گستره آب‌های جنوبی ایران همراه با همه آب‌های شمال اقیانوس هند تحت سیطره ایرانیان باستان دریای پارس نیز نامیده می‌شد. امروز نیز از ارزش این منطقه برای ایرانیان کاسته نشده چنانکه بندر راهبردی چابهار که تنها بندر اقیانوسی ایران است نیز در شمال این دریا قرار دارد که این بندر، علاوه بر ایران، بندری مهم برای کشورهای آسیای میانه قلمداد می‌گردد چرا که نزدیک‌ترین و آسان‌ترین راه دسترسی این کشورها (که محصور در خشکی‌اند) به آب‌های آزاد است و تحقق برنامه‌هایی همچون وصل شدن کریدور شمال- جنوب از طریق احداث راه‌آهن بندر چابهار تا زاهدان و از آنجا به افغانستان و همچنین اتصال آن به راه آهن مشهد- بافق به طور قطع و یقین بر ارزش این منطقه خواهد افزود.

۴- دلایل اهمیت دریای عمان برای ج.ا.ایران

با توجه به خصیصه‌های مختلف دریای عمان و منافع متنوع نهفته در دل این دریا، در یک جمع‌بندی کلی می‌توان مهمترین دلایل اهمیت داشتن این دریا برای جمهوری اسلامی ایران و دلایل لزوم توجه بیشتر به این دریا و برنامه‌ریزی‌های انجام گرفته در راستای توسعه آن را مواردی به شرح زیر برشمرد:

الف- حمل و نقل دریایی: از آنجا که یکی از عناصر اصلی تشکیل دهنده قیمت کالا، هزینه حمل آن می‌باشد به این دلیل هزینه حمل و نقل به عنوان یک عامل اساسی در انتخاب نوع وسیله حمل و نقل مورد توجه قرار می‌گیرد. این عامل موجب اقبال بیشتر نسبت به استفاده از حمل و نقل دریایی به عنوان ارزانه‌ترین راه با بیشترین ظرفیت می‌گردد. (حافظ نیا، ۴۸۵: ۱۳۷۱) ایران با وجود دسترسی به آب‌های آزاد از سمت جنوب و موقعیت ویژه جنوب شرق در مبادی ورودی و خروجی به آب‌های آزاد از پتانسیل فوق‌العاده‌ای در این زمینه برخوردار است. کرانه‌های دریای عمان به دلیل دارا بودن سواحل مناسب بویژه در خلیج چابهار موقعیت نسبتاً خوبی جهت پهلو گرفتن کشتی‌های ظرفیت بالا برای اتصال حوزه‌های مختلف ژئوپلیتیکی در پیرامون ایران با سیستم تجارت جهانی را فراهم می‌آورد. (حافظ نیا و رومینا، ۱۳۸۴: ۱۲)

ب- آلترناتیو خروج نسبی ایران از تنگنای تنگه هرمز: در شرایط کنونی خلیج فارس تنها راه ارتباطی ایران به دنیای خارج است. یعنی ایران از طریق خلیج فارس و تنگنای تنگه هرمز با سیستم جهانی پیوند می‌خورد. تنگه هرمز در حال حاضر به عنوان عامل قدرت برای ایران محسوب نمی‌گردد بلکه عامل ضعف قدرت ملی ایران است. زیرا ۱۰۰٪ صادرات انرژی فسیلی ایران و بیش از ۸۰٪ صادرات و واردات آن از طریق مسیر فوق‌الذکر انجام می‌شود. بنابراین در شرایط بروز محاصره دریایی و تهدید امنیت تنگه هرمز، ایران به شدت آسیب پذیر خواهد بود. از این رو سواحل جنوب شرق ایران پتانسیل مناسبی برای خروج ایران از تنگنای ارتباطی دریایی محسوب می‌شود.

ج- اتصال افغانستان، آسیای مرکزی و روسیه به دریاهای آزاد و دنیای خارج: پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و نیاز کشورهای محصور شمال شرق ایران به دسترسی به دنیای خارج، قابلیت‌های این منطقه و قرار گرفتن آن در مسیر محور دسترسی شمال- جنوب با توجه به موقعیت ایران به عنوان یک واحد جغرافیایی پیش روی این کشورها و نیاز مبرم آن‌ها جهت دسترسی به آب‌های آزاد با ظرفیت‌های بالای حمل کالا، این منطقه را از ظرفیت‌های فوق‌العاده ارتباطی برخوردار نموده است.

د- دسترسی به اقیانوس هند و آب‌های آزاد با پتانسیل‌های مختلف: دریای عمان، ایران را عضو دو سازه منطقه‌ای یعنی سازه دریای عمان و سازه میان قاره‌ای اقیانوس هند می‌کند. سازه اقیانوس هند یک سازه میان قاره‌ای بین کشورهای آفریقا، آسیا و اقیانوسیه است. یعنی ایران از طریق دریای عمان با کشورهای سه قاره دارای منافع مشترک می‌شود. به عبارتی عضویت در سازه‌های دریای عمان و اقیانوس هند و توسعه روابط با اعضای مربوط به آن در سه قاره آسیا، آفریقا و اقیانوسیه ظرفیت ژئوپلیتیک ایران را توسعه می‌دهد.

ه- پتانسیل‌های اقتصادی دریایی: با افزایش حد فلات قاره ایران تا ۳۵۰ مایل دریایی از خط مبدأ دریای سرزمینی و نیز ۲۰۰ مایل منطقه انحصاری اقتصادی طبق بند ۳ ماده ۱۲۱ عهدنامه حقوق دریاها ۱۹۸۲م (ضیایی بیگدلی، ۱۳۷۹: ۳۰۱) پتانسیل‌های اقتصادی مهمی در زمینه شیلات و نیز ذخایر معدنی کف و زیر کف در این دریا نصیب ایران می‌شود. سواحل جنوب شرق کشور همچنین بر تولید پتانسیل‌های اقتصادی نظیر اشتغال، افزایش صادرات، کسب درآمد، انتقال تکنولوژی، تربیت نیروی متخصص و جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی تأثیر دارد.

و- امکان‌سازی تبدیل ایران به قدرت دریایی: ایران از طریق این عرصه آبی می‌تواند به یک قدرت نظامی با حوزه عملکرد میان اقیانوسی تبدیل شود و از حوضچه خلیج فارس خود را بیرون بکشد. چرا که حوضچه خلیج فارس امکان تبدیل شدن ایران به یک قدرت دریایی را فراهم نمی‌کند. ولی دریای

عمان و اقیانوس هند چنین امکانی را برای ایران دارا می‌باشند. همچنین وجود پایگاه هوایی چابهار و توسعه آن می‌تواند قدرت نظارتی و کنترلی ایران را بر بخش شمالی اقیانوس هند افزایش می‌دهد.

ز- **کنترل استراتژیک مسیرهای بین‌المللی:** دریای عمان جزء حوزه استراتژیک اقیانوس هند بوده که به عنوان یکی از پنج حوزه استراتژیک جهان شناخته می‌شود و روزانه میلیون‌ها بشکه نفت و حجم وسیعی از کالا و سرمایه از طریق آن مبادله می‌شود. تسلط بر یکی از مهمترین و استراتژیک‌ترین راه‌های آبی جهان، کنترل ایران را در مبادی ورودی خلیج فارس و اقیانوس هند تضمین می‌نماید و از طریق تجمیع منافع دیگران، در این ارتباط به تولید امنیت از طریق همکاری‌های بین‌المللی، هزینه تامین امنیت این منطقه را بر عهده دیگران قرار می‌دهد.

ح- **افزایش عمق استراتژیک:** ایران در سواحل و آبهای جنوب شرق دارای عمق استراتژیک ویژه‌ای است که توان ایران را در برخورد با چالش‌های ژئواستراتژیک ارتقا می‌دهد. عمق استراتژیک موجود در این منطقه می‌تواند باعث حل شدن چالش‌های ژئواستراتژیک موجود بین ایران و دیگر کشورهای همجوار گردد، چنانکه ایران از این ظرفیت جهت حل اختلافات مرزی با عمان در زمان حمله چریک‌های ظفار در دهه ۱۹۷۰ بهره‌برداری کرد و کنترل خود را بر تنگه هرمز مسجل نمود. (حافظ نیا و رومینا، ۱۳۸۴: ۱۸)

۵- شناخت اجمالی ارتش ج.ا. و نیروی دریایی

ارتش جمهوری اسلامی ایران که در محاورات روزمره و عامیانه به اختصار آجا عنوان می‌گردد، در کنار سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران یکی از نیروهای نظامی حکومت جمهوری اسلامی ایران است. که تحت فرمان مستقیم فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) بوده و فرمانده ارتش به صورت مستقیم از جانب معظم‌له منصوب می‌گردد.

به استناد نص صریح اصل یکصد و چهل و سوم و یکصد و چهل و چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: «ارتش جمهوری اسلامی ایران وظیفه پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی کشور را بر عهده دارد.» و «ارتش جمهوری اسلامی ایران ارتشی مکتبی و مردمی است و باید افرادی شایسته را به خدمت بپذیرد که به اهداف انقلاب اسلامی مؤمن و در راه تحقق آن فداکار باشد.»

ارتش ایران از یک ستاد مشترک یا همان ستاد فرماندهی کل آجا، ۳ نیروی زمینی، هوایی و دریایی و قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیا (ص) تشکیل شده است.

نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران یا همان نداجا، به عنوان یکی از نیروهای تابعه ارتش وظیفه حراست و حفاظت از مرزهای آبی جمهوری اسلامی ایران را برعهده دارد و علاوه بر این، در شرح وظایف و ماموریت‌های محوله به این نیرو، حفاظت از منافع جمهوری اسلامی ایران در دریاها و آب‌های بین‌المللی به عنوان یکی از وظایف اصلی نداجا مشخص شده است.

بدیهی است نیروی دریایی به عنوان یک نیروی عمده باید از منافع کشور و خطوط مواصلاتی آن که در اقصی نقاط آب‌های دنیا گسترش پیدا کرده، محافظت کند، زیرا دریاها یکی از بهترین راه‌های اقتصادی در جهان هستند و در حال حاضر کشتی‌های تجاری ایران بایستی از آبراه‌ها و گلوگاه‌های مختلف دنیا عبور کنند. با توجه به این گستره جغرافیای تجاری، تأمین امنیت این جریان که تاکنون در دریاهای دزدخیز با مشکلاتی نیز روبه‌رو شده، کشور ایران به یک نیروی دریایی با توان حضور در آب‌های آزاد و دوردست نیاز دارد که این مهم در قالب نیروی دریایی ارتش که طی سال‌های اخیر با پیشرفت‌های ایجاد شده در ساختار تجهیزاتی و کیفیت نیروی انسانی آن به نیروی دریایی راهبردی تغییر هویت پیدا کرده، متجلی شده است. بنابراین نیاز جمهوری اسلامی ایران به یک نیروی دریایی راهبردی برای نشان دادن اقتدار کشور و بهره‌برداری از دریاها در جهت توسعه اقتصادی، امری ضروری است.

۶- تاریخچه نیروی دریایی در ایران

پیدایش اولین نیروی دریایی ایران به زمان هخامنشیان باز می‌گردد. در آن زمان گسترش امپراتوری پارس و جنگ با دشمنان دیرین یعنی یونانیان که در آن سوی دریای سیاه سکونت داشتند باعث ایجاد نیروی دریایی منظم شد و اولین زورآزمایی واقعی نیروی دریایی ایران به زمان خشایار شاه فرزند داریوش کبیر باز می‌گردد که نفرات لشکر ایران به گفته مورخان در حدود ۸۰۰ هزار نفر (در قالب ۱۲۰۰ کشتی) بوده است و این بزرگترین لشکرکشی تاریخ تا آن روز بوده که ایرانیان پیروز آن شدند.

پس از این دوران درخشان، شیرازه نیروی دریایی ایران به دلیل به وجود آمدن مشکلات و درگیری‌های داخلی از هم پاشید به گونه‌ای که با وجودی که بیش از ۲۰۰۰ کیلومتر از سواحل خلیج فارس و دریای عمان در اختیار ایران بود این کشور مدت‌ها نیروی دریایی نداشت و به همین علت در سده‌های ۱۷ و ۱۸، پرتغالی‌ها به مدت بیش از ۱۰۰ سال در خلیج فارس مستقر بودند تا این که سرانجام شاه عباس صفوی با کمک ناوگان انگلیس موفق به بیرون راندن آنها از جزایر خلیج فارس شد، لیکن این هم درس عبرت نشد و صفویان هم به فکر نیروی دریایی کارآمد نیفتادند و به همین علت علاوه بر سواحل جنوب، کنترل دریای خزر نیز از اختیار ایران خارج شد و روس‌ها اختیار سواحل ایران در آن دریا را در دست گرفتند.

با به قدرت رسیدن نادر شاه نیاز به نیروی دریایی مورد بررسی قرار گرفت و به فرمان نادر شاه ۲۰ فرزند کشتی اولین کشتی‌های مجهز به توپ ایران به حساب می‌آمدند، ساخته شد.

در زمان قاجار بار دیگر نسبت به نیروی دریایی بی توجهی شد، البته در زمان ناصرالدین شاه اولین کشتی‌های جنگی به معنای واقعی به نام‌های پرسپولیس و شوش و تعداد دیگری هم در زمان مظفرالدین شاه خریداری شدند، ولی به دلیل رسیدگی نشدن به این کشتی‌ها همگی از خدمت خارج شدند.

سالهای ۱۲۹۰ تا ۱۳۰۴ را باید غم‌انگیزترین سال‌ها در تاریخ نیروی دریایی دانست به شکلی که بی توجهی به نیروی دریایی ایران به حدی رسید که در سواحل شرقی خلیج فارس امنیت به کلی از میان رفت و اختیار امور با قاجاقچیان و دزدان بود. این داستان تا کودتای رضاخان ادامه داشت. تا این که سرانجام در سال ۱۳۰۲ هجری شمسی، نیروی دریایی ایران به طور رسمی مجدداً تاسیس گردید. دانشجویانی در سال ۱۳۰۶ جهت تحصیل علوم دریایی به ایتالیا اعزام گردیدند و چند فرزند ناو جهت ساخت به ایتالیا سفارش گردید. در سال ۱۳۱۱ ناوهای اول ببر، پلنگ، سیمرغ و کرکس تحت فرماندهی ناخدا بایندر در بوشهر لنگر انداختند و با خرید یک حوض شناور ۶۰۰۰ تنی جهت تعمیرات زیرآبی و ایجاد آموزشگاه درجه‌داری و پایگاه‌های دریایی، نیروی دریایی یگان‌های خود را توسعه داد و روند توسعه موصوف تا قبل از جنگ دوم جهانی تداوم یافت و این نیرو به پشتوانه این توسعه ایجاد شده جان گرفته و حتی در یورش متفقین به ایران در سوم شهریور ۱۳۲۰، مقاومت قهرمانانه‌ای از خود نشان داد که منجر به غرق شدن ناوهای ببر و پلنگ و تعدادی از ناوچه‌ها و شهادت دریابان بایندر فرمانده نیروی دریایی و ۶۰۰ نفر از افسران، درجه‌داران و ناویان گردید.

در سال ۱۳۲۵ بعد از جنگ جهانی دوم و ملاقات سران متفقین در تهران و شناسایی ایران به عنوان پل پیروزی، دو فرزند ناو به منظور غرامت ببر و پلنگ به ایران داده شد و نیروی دریایی ایران با داشتن باقی مانده تجهیزات و کارکنان مجدداً پا گرفت. با افزایش درآمدهای نفتی ایران و عضو شدن ایران در پیمان سنتو، پاسداری از خلیج فارس و دریای عمان و شمال اقیانوس هند به ایران سپرده شد، لذا نیروی دریایی به سرعت توسعه یافت و دانشجویان دریایی به اقصی نقاط دنیا اعزام گردیدند.

در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ نیروی دریایی ایران دارای سه فرزند ناوشکن سنگین موشک‌انداز، یگان هوادریا، ناوگان عظیم آبی- خاکی و لجستیکی و پایگاه‌های عمده در بندرعباس، بوشهر، خارك، چابهار و خرمشهر شده و به تشکیل یگان‌های تفنگدار و تکاور دریایی اقدام و با تاسیس مراکز آموزشی و احداث بزرگترین مرکز کارخانجات و تعمیرات کشتی با حوض‌های خشک و شناور بر توان دریایی خود افزود.

با پیروزی انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷، تحول عظیمی در نیروی دریایی ایجاد و در راستای خود کفایی آموزشی، اعزام دانشجویان به صورت همگانی به خارج از کشور متوقف و دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) با چهار دانشکده ناوبری و فرماندهی کشتی، مهندسی برق و الکترونیک و مخابرات دریایی، مهندسی مکانیک دریایی و رشته مدیریت و کمیور دریایی تاسیس گردید. مراکز آموزش‌های تخصصی در انزلی و رشت توسعه یافتند و دانشکده فرماندهی و ستاد نیروی دریایی پا گرفت.

جنگ تحمیلی برگ زرین دیگری در تاریخ نیروی دریایی ارتش بود که نداجا در آن جنگ نه تنها در مقابل تهاجم نیروهای عراق غافلگیر نگردید بلکه با انجام سلسله عملیات‌های حساب شده، ضمن انهدام ۸۰ درصدی نیروی دریایی عراق و انهدام سکوهای نفتی البکر و الامیه، محاصره دریایی بنادر بصره، فاو و ام‌القصر دسترسی مستقیم عراق به آب‌های آزاد را عملاً غیرممکن ساخت و علاوه بر آن تا پایان جنگ به نبرد با هواپیما و بالگردهای دشمن در دریا پرداخت و البته این پایان کار نیروی دریایی در دوران دفاع مقدس نبود زیرا این نیرو در راستای وظیفه خطیر تامین امنیت دریایی، بیش از ده هزار فرزند کشتی تجاری را به بنادر ایران اسکورت نمود که در این بین تنها چند صد فرزند آن‌ها مورد اصابت موشک‌های هواپیمای دشمن قرار گرفتند که کارنامه بسیار درخشانی در جنگ‌های دریایی قلمداد می‌گردد و از سویی امنیت خطوط مواصلات دریایی خلیج فارس، دریای عمان و شمال اقیانوس هند را همواره برقرار نمود. (پایگاه اطلاع‌رسانی ارتش ج.ا.ا به نشانی: www.aja.ir)

در ۲۹ فروردین ۱۳۶۷، ناوگان نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران در نبردی نابرابر با نیروهای دریایی و هوایی آمریکا در خلیج فارس شرکت نمود که هر چند به غرق شدن ناوشکن سهند و ناوچه جوشن انجامید ولی ضرباتی که نیروی دریایی آمریکا متحمل گردید (از جمله اصابت مین به ناوشکن سامونل بی‌راپرتز، غرق شدن یک فروند کشتی لجستیکی و سرنگونی یک فروند بالگرد آمریکایی) در نبردهای منطقه کم سابقه بوده است.

روند روبه پیشرفت نیروی دریایی پس از اتمام جنگ تحمیلی، سرعت بیشتری پیدا کرد به طوری که امروز با تلاش‌های فراوان انجام گرفته و حمایت‌های مستمر مسوولین و در راس آن‌ها فرمانده معظم کل قوا (مدظله‌العالی) از این نیرو، امروز نیروی دریایی به نیرویی راهبردی تبدیل شده که تقریباً در همه زمینه‌های تجهیزاتی، نیروی انسانی، آموزشی، عملیاتی و ... مستقل و خودکفا گردیده است.

۷- ضرورت‌های راهبردی شدن نیروی دریایی ارتش

تبیین وظایف راهبردی نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران طی دو سفر مهم عالی‌رتبه‌ترین مقام کشور به منطقه استقرار این نیرو نشان از جایگاه ویژه این ارگان دریایی در معادلات سیاسی و نظامی کشور دارد. رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) با اشراف کامل به جایگاه ویژه ایران در منطقه و تحولات آن، سیاست‌های کلی نظام را تبیین می‌فرمایند. طبیعی است که مدیریت هوشمندانه و میزان تعاملات جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه و نظام بین‌الملل می‌تواند کشورمان را در رسیدن به جایگاه رهبری استراتژیک منطقه‌ای یاری کند؛ لذا تعامل با قدرتهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و دیگر کشورها باید برحسب نتایج قابل پیش‌بینی برای منافع ملی کشورمان مورد تاکید قرار گیرد. در اینجا لازم است به این نکته توجه داشت که در نظام بین‌الملل نه می‌توان از متحدین همیشگی سخن گفت و نه می‌توان محور را مخاصمه با جهان قرار داد اما در شرایط کنونی که ایالات متحده بیشترین فشارهای جهانی را بر ایران اعمال نموده و از کارنامه سیاهی در معادلات سیاسی با ایران برخوردار است بایستی استراتژی ایران در برخورد با این کشور متخاصم از نگاه قدرت و ناشی از تحمیل خواسته‌هایش باشد. از این رو توسعه نیروی دریایی ایران و راهبردی خواندن این نیرو و حضور در آب‌های بین‌المللی در جهت کمرنگ نمودن حضور نامشروع قدرتهای استعماری در منطقه و ایفای نقش ویژه جمهوری اسلامی به عنوان کشوری مهم در جهان می‌باشد.

موارد عنوان شده دلایل سیاسی موثر بر راهبردی شدن نداجا بود لیکن این اقدام موثر علاوه بر موارد عنوان شده از نظر جغرافیایی و ژئوپلیتیکی نیز قابل بحث است. اقیانوس هند، آب‌های نیم‌کره‌ی شمالی و نیم‌کره‌ی جنوبی یا مناطق شرقی و غربی جهان را به هم وصل می‌کند. این اقیانوس سه شاخک دارد که امنیت آن، به این شاخک‌ها بستگی دارد. امنیت این سه شاخک به حضور فعال در اقیانوس هند نیاز دارد. مهم‌ترین این سه شاخک، خلیج فارس و دریای عمان هستند. شاخک‌های بعدی، دریای احمر و تنگه یا آب‌راه مالاکا است. دشمن برای این‌که بتواند حضور فعالی در خلیج فارس داشته باشد، اول از اقیانوس هند و در ادامه آن در منطقه حساس خلیج فارس شروع کرده است و حضور نیروی دریایی ایالات متحده (به عنوان بزرگترین نیروی دریایی جهان)، در کشورهای منطقه و آب‌های خلیج فارس به مهم‌ترین چالش در عرصه منافع کشور تبدیل شده است لذا مقابله با این نیرو نیازمند قدرتی فزاینده در عرصه جنگ‌های منظم و نامنظم دریایی است و جمهوری اسلامی ایران باید تدابیری اندیشه کند تا هر زمان که شرایط را بحرانی و بر علیه خود احساس کند از امکانات در اختیار به بهترین نحو ممکن در راستای تغییر وضعیت به نفع خود بهره‌برداری نماید زیرا بر همگان اثبات شده است که نیروی دریایی نقش بسیار مهمی در تامین منافع ملی کشور و پاسداری از ارزشها ایفا می‌کند و توسعه این نیرو باید در اولویت برنامه‌های کشور باشد.

در بحث دریای عمان، اهمیت دفاع از دور برای ما مطرح است زیرا این اقدام، هم امنیت خلیج فارس و هم امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را تأمین می‌کند. دشمن ما در چند دهه گذشته، دشمنی با توان یا قدرت دریا پایه بوده است. بنابراین برای دشمنی که دارای قدرت دریا پایه است، امکانات مقابله یا دفاع در مقابل این دشمن هم باید دریا پایه باشد. نگاه فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) در پرداختن به تجهیزات پیشرفته دریایی، به ویژه شناورها که نقش بسیار عمده‌ای دارند، و تاکید معظم‌له بر راهبردی شدن نیروی دریایی نیز در همین راستا است. امروز پیوستگی خلیج فارس و دریای عمان به ما این‌گونه دیکته می‌کند که برای دفاع از این دریاها باید حضوری فراتر از این منطقه داشته باشیم و این در حقیقت همان دست بلندی است که مد نظر معظم‌له بوده و حضور نداجا تا دهانه ورودی دریای احمر و حتی زیر مدار ۱۰ درجه را شامل می‌شود. (منبع: خبرگزاری فارس)

بر این اساس حضور جمهوری اسلامی ایران در منطقه‌ی مدار ۱۰ درجه اقیانوس هند، در حقیقت اقدامی مقابله‌ای در برابر حضور نیروهای فرامنطقه‌ای ای قلمداد می‌گردد و این گستردگی حضور نیروی دریایی در عرصه دریاها، ما را از یک قدرت منطقه‌ای به یک قدرت فرامنطقه‌ای تبدیل کرده است زیرا یک نیروی دریایی راهبردی عامل مؤثری در انتقال صحنه جنگ به سرزمین دشمن و همچنین عامل افزایش ضریب نفوذ و قدرت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است و اثر تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت یک جنگ دارد. ضمن این‌که چنین نیرویی در زمان صلح می‌تواند خنثی‌کننده مزیت‌های دشمن باشد و با ایفای نقش بازدارنده در برابر تهدیدات تأثیر محسوسی در خنثی کردن و مقابله با تهدیدات داشته باشد.

۸- عملکرد نادجا پس از یافتن هویت راهبردی

نیروی دریایی ارتش پس از نگاه ویژه امام خامنه‌ای به آن که فرمودند: "نیروی دریایی یک نیروی راهبردی است" تغییرات بنیادین را در خود تجربه نمود. ساخت ناوشکن‌های بومی جماران (مستقر در خلیج فارس) و ولایت (مستقر در دریای خزر) که برای نخستین بار در کشور به دست متخصصان داخلی طراحی و ساخته شد و از قابلیت‌های ویژه‌ای همچون دفاع سطحی، هوایی و زیر سطحی و تجهیز به موشک‌های هدایت شونده دریا به دریا و دریا به هوا، از درانداز، توپ پدافندی، ابزار ناوبری الکترونیکی نوین و امکانات جنگ الکترونیک می‌باشد نمونه‌هایی از این تغییرات است.

به یمن این هویت بخشی جدید به نادجا، امروز نیروی دریایی ارتش به همت متخصصان داخلی تمام سامانه‌های منصوب روی تجهیزاتی که از قدیم داشته است را بومی نموده و برای اینکه یگان شناور ایران در دریا حضور مستمر و موفقی داشته باشد و ماموریت خود را در سطح و زیر سطح با موفقیت انجام دهد دست نیاز به سوی کسی دراز نمی‌کند.

نیروی دریایی ایران پس از تبدیل شدن به نیروی دریایی راهبردی، در چند سال گذشته با اعزام بیش از ۲۰ ناوگروه، حضور دائمی و موثر خود را نه تنها در منطقه خلیج عدن و دریای سرخ نشان داده بلکه در ۲ مورد از آخرین مأموریت‌های خود، با عبور از کانال سوئز و ورود به دریای مدیترانه و حرکت تا نزدیکی قلمرو فلسطین اشغالی (آن هم در شرایط مقارن با موج انقلاب‌های عربی منطقه) که سیاستمداران رژیم صهیونیستی را دچار نگرانی جدی کرده بود نشان از تحرک بنیادین در نیروی دریایی ایران می‌باشد. همچنین اعزام زیرسطحی‌های این نیروی راهبردی به دریای سرخ، مهم‌ترین مأموریت‌های تاریخ دریایی ایران را رقم زده است.

در این مأموریت‌ها آزمایش سامانه‌های بهینه‌سازی شده توسط متخصصان کشور و رهگیری پارامترهای راداری و سوناری تعداد زیادی از شناورهای موجود در مسیر حرکت زیردریایی اعزامی و نیز جمع‌آوری اطلاعات مربوط به بستر آب‌های آزاد با موفقیت به انجام رسید که این امر تنها در شرایط اختفا از دید شناورهای موجود در منطقه محقق شد و البته آنچه در این میان قابل ذکر است این است که بر خلاف تبلیغات منفی انجام شده علیه افزایش توان نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ا و به ویژه نیروی دریایی راهبردی، اهداف این سفرها تلاش برای همکاری‌های بیشتر، آشنایی با توانمندی‌های کشورهای دیگر و معرفی دستاوردهای بومی ایران به کشورهای دوست و دشمن به طور عملی بود. در این مأموریت‌ها بود که نیروی دریایی علاوه بر نشان دادن توانایی‌های دفاعی ج.ا.ا. ایران در انجام مأموریت خطیر تامین امنیت خطوط کشتیرانی در آب‌های ناامن، بحث آموزش از طریق به کارگیری افراد با تجربه در کنار افراد جوان را نیز به صورت کاربردی و در فضای واقعی تجربه نمود و به طور کلی با حضور زیردریایی ایران در آب‌های دور ثابت شد که نیروی دریایی ارتش ایران نه تنها در سطح دریاها نیروی راهبردی شده است، بلکه در زمینه زیر سطح نیز توانسته راهبردی شود که سبب اعتماد به نفس و نمایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران در آب‌های بین‌المللی نیز شد. (اسدی، ۱۳۸۲: ۲۱۱)

۹- نیروی دریایی راهبردی از دیدگاه رهبری

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در طول جنگ تحمیلی و به ویژه در سال‌های آخر جنگ که با آمریکا در دریا رودررو بود، تجربه کرد که هر وقت فرماندهان و مسئولین در کنار رزمندگان هستند، از شرایط روحی و روانی بالاتری برخوردارند و این حمایت معنوی توانی فراتر از آن چیزی به قوای نظامی ما می‌دهد که بتوان آنرا تحلیل کرد. بر همین اساس با توجه ویژه فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) به نیروی دریایی و دو مورد سفر و بازدید میدانی از توانمندی‌های این نیرو در منطقه جنوب آن هم در مدت نزدیک به یک سال که منجر به هویت بخشی جدید به این نیرو گردید لذا لازم است (هر چند مختصر) اشاره‌ای به بیانات معظم‌له در وصف جایگاه این نیرو و نقش آن در تامین امنیت دریای عمان و سواحل مکران داشته باشیم.

فرمانده معظم کل قوا در شرفیابی فرماندهان و کارکنان نادجا به مناسبت سالروز نیروی دریایی در مورخه ۱۳۸۷/۹/۶ فرمودند: این ساحل عظیم و طولانی بسیار حساس که ما در دریای عمان داریم در واقع یک گنج است و باید این را اعتراف کنیم که این را کشف نکرده بودیم. دریای عمان، ساحل دریای عمان و حضور در دریای عمان یک گنج است؛ یک ذخیره است. ما همه حواسمان را بردیم متوجه خلیج فارس کردیم که البته خلیج فارس هم خیلی حساس است، شکی نداریم اما توجه نکردیم به این ثروت عظیمی که ما در دریای عمان داریم. دریای عمان عقبه اساسی و تعیین‌کننده سرنوشت خلیج فارس است.

معظم له همچنین در دیدار فرماندهان و مسئولان آجا در مورخه ۱۳۸۸/۱/۱۶ فرمودند: در مسئله نیروی دریایی، مسئله‌ی دریای عمان و این ساحل طولانی خیلی امکان عظیمی است، ... این ساحل طولانی و بسیار مهم مغفول‌عنه واقع شده، ... در زمینه حضور در دریای عمان، حضور در اقیانوس، حضور در منطقه باب‌المندب و دریای سرخ و آنجایی که حساس و مهم است، ... انشاءالله بتواند تامین شود.

ایشان همچنین در مراسم الحاق ناوشکن جمهوری اسلامی جماران به ناوگان جنوب نداجا در مورخه ۱۳۸۸/۱۱/۳۰ فرمودند: این نگاه جدید که نگاه به دریای عمان است به وسیله ارتش جمهوری اسلامی، می‌تواند کارهای بزرگی را انجام دهد، این برای منطقه‌ی جنوب شرقی کشور یک موهبت الهی است. ما در سال‌های گذشته از سواحل طولانی دریای عمان بهره‌ی لازم و کافی را نبرده‌ایم. ذهن‌مان همه‌اش متوجه خلیج فارس بوده، اهمیت دریای عمان از نظر ما مغفول‌عنه مانده است. این نگاه جدید که نگاه به دریای عمان است به وسیله ارتش جمهوری اسلامی، می‌تواند کارهای بزرگی را انجام دهد، این برای منطقه جنوب شرقی کشور یک موهبت الهی است. بنابراین دولت و دستگاه‌های مختلف چه وزارت دفاع و چه وزارت‌خانه‌های دیگر که مرتبط با این کارند- همه باید به پیشرفت این کار کمک کنند. (پایگاه اطلاع رسانی ارتش به آدرس: www.aja.ir)

معظم‌له در شرفیابی فرماندهان و مسولین نداجا در مورخه ۸۹/۹/۷ با بیان این که فرمانده و عناصر نداجا پا در رکاب و حاضر یراقتند، فرمودند: من عقیده‌ام این است که نداجا یک نیروی راهبردی است، با ملاحظه کنونی عالم و وضع جغرافیای سیاسی امروز دنیا، ما هر چه بتوانیم بایستی خودمان را در دریا و ساحل تقویت کنیم.....

... آن منطقه‌ای که شما در آن مستقر هستید یعنی سواحل دریای عمان، منطقه بکری است. عمق این سواحل، منطقه وسیع بلوچستان و بخشی از آن منطقه غربی‌تر آن یعنی هرمزگان، مناطق بسیار مهمی است. حضور نیروی دریایی ارتش ممکن است منتهی بشود به این که انشالله ما بتوانیم از توانایی‌های منطقه استان بزرگ سیستان و بلوچستان و منطقه عظیم و حساس دریای عمان استفاده کنیم. (نیروی دریایی راهبردی، ۱۳۸۸: ۳۱۳)

۱۰- قدرت نیروی دریایی ایران از نگاه جراید بیگانه

راهبردی شدن نیروی دریایی ارتش نه تنها در داخل کشور بلکه در خارج از کشور و در سطح منطقه نیز بازتاب‌های قابل توجهی داشته است و قدرت فزاینده نیروی دریایی ایران در آب‌های نیلگون خلیج همیشه فارس و دریای عمان امری است که از دید رسانه‌های منطقه و تحلیلگران سیاسی پنهان نمانده و همواره از آن با اهمیت زیادی یاد می‌کنند و به اعتقاد این رسانه‌ها ایران با استفاده از موقعیت راهبردی خود در خلیج فارس می‌تواند صحنه هر رخدادی در منطقه را به نفع خود تغییر دهد.

این تحلیل‌ها پس از الحاق ناوشکن جماران به ناوگان نیروی دریایی ارتش و ارتقای سامانه دفاعی ایران در عرصه دریا به یکی از قدرتمندترین کشورهای منطقه خاورمیانه، جنبه ملموس‌تری به خود گرفتند.

یک مورد مصداق عینی از این اهمیت و توجه، درج مطلبی در ارتباط با ارتقا قدرت دریایی نداجا در روزنامه پر مخاطب الاخبار چاپ بیروت است که با بررسی قدرت نظامی ایران در آب‌های خلیج فارس و دریای عمان، بر ضعف نیروهای امریکایی در منطقه در مقابل قدرت ایران تاکید کرده است. اهم این گزارش بدین شرح است که قدرت نظامی نیروی دریایی ایران با بیش از ۲۰ هزار نیرو در خلیج فارس، دریای عمان و به خصوص تنگه هرمز قابل توجه بوده و نیروی دریایی ارتش ایران می‌تواند با کاشتن مین‌های دریایی حتی ناوهای هواپیمابر را نیز غرق کند.

در ادامه این مطلب به مجهز بودن نیروی دریایی ایران به انواع مهمات و وسایل جنگی مدرن مثل گشت‌های بی‌سرنشین، زیردریایی‌های مدرن ساخت داخل، موشک‌های زیردریایی حوت و کوثر و موشک‌های رعد اس اس ان ۴ و سی ۸۰۲ و ... اشاره شده و اینگونه نتیجه گیری شده که این موقعیت بسیار مهم و تأثیرگذار ایران در سواحل جنوب و در اختیار داشتن تنگه هرمز، کشورهای غربی را از شروع هر نوع جنگی علیه ایران در برخورد با پرونده هسته‌ای این کشور باز داشته است. (www.persiangulfstudies.com)

۱۱- نتیجه گیری

بدون شک استراتژیست‌ها و راهبردها شناسان نظامی و سیاسی ج.ا.ایران با علم به مخاطره کشیده شدن درگیری احتمالی به خلیج فارس، ارزش فراوان دریای عمان را درک نموده و با آگاهی کامل به این موضوع که امنیت پایدار در گرو داشتن کنترل بر حوزه گسترده‌ای از آب‌های منطقه‌ای و بین‌المللی است، اهداف آتی خود را مشخص و در دستور اجرا قرار می‌دهند. بنابراین بر خلاف باور رایج، ایران دفاع از منافع خود را نه در آب‌های خلیج فارس و دریای عمان (که با توجه به قدرت و دایره اطلاعاتی ایران به عنوان آب‌های سرزمینی کشور به شمار می‌رود) آغاز خواهد کرد، بلکه این دفاع از خلیج عدن و تنگه باب‌المندب شروع خواهد شد و این نقطه قوت نظامی و راهبری برای ایران به شمار می‌رود زیرا با توجه به آنچه که در صفحات قبل در ارتباط با اهمیت دریای عمان توضیح داده شد این دریا ایران را از تنگنای تنگه هرمز خارج نموده و با اتصال کشورهای شمال ایران و ترانزیت کالا به دریاهای آزاد و سایر مناطق جهان و انتقال انرژی نفت و گاز منافع فراوانی را عاید ایران می‌نماید و دسترسی را به پهنه اقیانوس هند باز می‌کند که این نتایج می‌تواند نتایج ژئواستراتژیک و اقتصادی در زمینه‌های حمل و نقل، تجارت دریایی، امنیت انتقال انرژی، شیلات و منابع دریایی داشته باشد.

همچنین کرانه‌های ساحلی ایران در اقیانوس هند، آن را به عنوان عضو موثری در سازمان منطقه‌ای همکاری‌های اقتصادی کشورهای اقیانوس هند مرکب از قاره‌های آفریقا، آسیا و اقیانوسیه در می‌آورد. نقش ارتباطی ایران برای کشورهای محصور در خشکی، افغانستان- آسیای مرکزی می‌تواند بر نقش ایران در مناسبات منطقه‌ای و نیز ایجاد تعادل‌های ژئوپلیتیکی برای خروج از بحران‌ها و چالش‌های ژئوپلیتیکی خود مؤثر باشد.

البته تمام منافع و مزیت‌های تشریح شده بالا مستلزم وجود عنصری حیاتی و ضروری به نام امنیت است در صورت میسر و فراهم شدن این عنصر است که موارد عنوان شده محقق می‌گردد و همانگونه که عنوان شد متولی تامین امنیت این پهنه دریایی و سواحل آن نیروی دریایی ارتش است که این نیرو نیز با اتخاذ راهبردی مطلوب و به منظور تامین تضمینی امنیت دریای عمان مرزهای کنترلی ایران را فراتر از حوزه آبی کشور در نظر گرفته و به منظور به حداقل رساندن مخاطرات احتمالی در زمان وقوع بحران، حراست و حفاظت از آب‌های ج.ا.ایران را از ماورای آب‌های خلیج فارس و حتی دریای عمان شروع کرده و این محدوده را از مدار ۲۰ درجه آغاز نموده و تنگه باب‌المندب و خلیج عدن را ابتدای مرزهای امنیتی ایران قلمداد نموده است که در این صورت باید تاکید کرد که پاسخ ایران به هرگونه ماجراجویی نظامی علیه خود نه در تنگه هرمز خواهد بود و نه در دریای مکران(عمان)، بلکه ایران می‌تواند این پاسخ را در باب المندب بدهد و این حق هر کشوری است که برای دفاع از منافع راهبردی خود حوزه امنیت ملی خود را تعریف کند و بر اساس این دوراندیشی بوده که فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی) با راهبردی خواندن نادجا، هویتی جدید به این نیرو بخشیده است زیرا همان طور که بیان شد جنوب شرق ایران به لحاظ جایگاه نظامی می‌تواند در اتخاذ استراتژی‌های بحری، نقش ویژه‌ای برای ایران ایفا نماید و آنرا از توان و قابلیت تحرک میان اقیانوسی در فعالیتهای نظامی برخوردار نماید.

ایران از طریق این عرصه آبی (دریای عمان) می‌تواند به یک قدرت نظامی با حوزه عملکرد میان اقیانوسی تبدیل شود (کما اینکه این مهم در حال تحقق است) چرا که حوضچه خلیج فارس امکان تبدیل شدن ایران به یک قدرت دریایی را فراهم نمی‌کند. ولی دریای عمان و اقیانوس هند چنین امکانی را برای ایران دارا می‌باشند. برگزاری رزمایش‌های دریایی مختلف توسط نادجا در خارج از آب‌های خلیج فارس در سال‌های اخیر می‌تواند مقدمه‌ای برای نیل به این امر باشد. ضمن اینکه وجود پایگاه هوایی چابهار و توسعه آن می‌تواند قدرت نظارتی و کنترلی ایران را بر بخش شمالی اقیانوس هند افزایش دهد.

نیروی دریایی راهبردی از زمان تحویل گرفتن رسمی مسوولیت تامین امنیت دریای عمان و سواحل آن، در سال‌های اخیر اقدامات چشمگیری را به منصفه اجرا گذاشته که خوشبختانه نتایج حاصل از این اقدامات (که گام به گام بوده و از حضور در خلیج عدن و سپس عبور از کانال سوئز آغاز و قرار است با حضور ناوگان جنگی نیروی دریایی راهبردی در اقیانوس اطلس و حتی قطب جنوب تداوم یابد) موفق‌آمیز بوده و هر مرحله از آن علاوه بر این که برگه زین بر توانمندی‌های نظامی ج.ا.ا. افزون نموده، به عنوان مولفه ای موثر در تثبیت امنیت سواحل ایران ایفای نقش نموده است و تجهیز نادجا به فناوری روز و خودکفایی روز افزون این نیرو در تامین نیازمندی‌های خود، همه و همه در راستای ماموریت خطیر تامین امنیت پهنه آبی مکران انجام پذیرفته است.

بنابراین با توجه به آنچه عنوان شد، موارد مطروحه بیانگر تایید صحت فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه حضور نیروی دریایی راهبردی ارتش در سواحل دریای عمان موجب برقراری و ارتقاء امنیت در این منطقه گردیده است، می‌باشد و به طور یقین عدم حضور و حتی کمرنگ شدن حضور نیروی دریایی راهبردی در منطقه دریای مکران و مرزهای امنیتی فرا دریایی آن (مدار ۲۰ درجه) موجب وارد شدن خلل غیر قابل جبران به امنیت این منطقه خواهد شد.

۱۲- منابع و مآخذ

اسدی، محمد، جغرافیای سواحل ایران، تهران، نشر خرم، ۱۳۸۲.

جعفری ولدانی، اصغر، کانون‌های بحران در خلیج فارس، تهران، نشر کیهان، ۱۳۷۷.

حافظ‌نیا، محمدرضا، خلیج فارس و نقش استراتژیک تنگه هرمز، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۱.

حافظ نیا، محمدرضا، افق‌های جدید در جغرافیای سیاسی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۳.

حافظ‌نیا، محمدرضا، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، نشر پاپلی، ۱۳۸۵.

حافظ نیا، محمدرضا، قدرت و منافع ملی، تهران، نشر انتخاب، ۱۳۸۶.

حافظ‌نیا و رومینا، محمدرضا و ابراهیم، تحلیل ظرفیت‌های ژئوپلیتیکی سواحل جنوب شرق ایران در راستای منافع ملی، مجله جغرافیا و توسعه، تهران، پاییز ۱۳۸۴.

- خانیها، نسرین ، این تنگه هرگز بسته نخواهد شد، فصلنامه جغرافیا، شماره سوم و چهارم، پاییز و زمستان ۱۳۸۶.
- دوورژه، موریس، جامعه شناسی سیاسی ، ترجمه ابوالفضل شریعت پناهی. تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۷.
- روشندل، جلیل، امنیت ملی و نظام بین الملل، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۴.
- زارعی، محمد حسین، فصلنامه تحقیقات حقوقی، پاییز و زمستان ۱۳۸۳، شماره ۴۰.
- زین العابدین ، یوسف ، تاثیر جغرافیای سیاسی بر حاکمیت دولت ها، فصلنامه چشم انداز جغرافیایی، سال اول، شماره ۲ ، تابستان ۱۳۸۵.
- زین العابدین، یوسف، جایگاه موقعیت جغرافیایی در نظریه های ژئوپلیتیک، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی سال سوم، شماره اول، زمستان، ۱۳۷۸.
- شمشیرپناه، معصومه، اهمیت امنیتی- استراتژیکی بندر چابهار برای جمهوری اسلام، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۸۲.
- صفوی، سید یحیی، مقدمه ای بر جغرافیای نظامی ایران، جلد اول، تهران، انتشارات دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۷۸.
- ضیایی بیگدلی، محمدرضا، حقوق بین الملل عمومی، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۹.
- فولر، گراهام، قبله عالم ژئوپلیتیک ایران، ترجمه عباس مخبر، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۳.
- عزتی، عزت الله، ژئوپولیتیک در قرن بیست و یکم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۰.
- کریمی پور، یدالله، مقدمه ای بر ایران و همسایگان منابع تنش و تهدید، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی تربیت معلم، ۱۳۷۹.
- ماه نگار دیده بان امنیت ملی، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، شماره دوم اردیبهشت ۱۳۹۱.
- مجتهدزاده، پیروز، ایده های ژئوپولیتیک و واقعیت های ایرانی، تهران، نشر نی، ۱۳۷۹.
- مجتهدزاده، پیروز، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۸۱.
- منشی، اسکندر و پیروز مجتهدزاده، جغرافیای سیاسی تنگه هرمز (توسعه تدریجی نقش ایران در دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰)، ترجمه محسن صغیرا، اصفهان، نشر راد، ۱۳۷۸.

منابع لاتین

- Eberstadt, Nicholas, 1991: population change and National security.
- Jones, Martin and others(2004). "An Introduction to Political Geography: Space, Place and Politics". London: Rutledge publication,
- Goldstein, Joshua s, 1999: International Relations. New York: Longman.
- Banks, Ferdinand, 2007: a long introduction to economic theory
- Bahamannia, GH, 2006: Developing Gas Markets in Persian Gulf
- www.irandiplomacy.ir/modules/news/article.php?storyid=690
- <http://www.dsrc.ir/view/article>
- <http://chht-sb.ir>
- www.aja.ir